

Rolanda Fugger Germadnik

“MOJA EDINA ŽELJA JE, DA BI ODŠLA.”¹

Žalec sredi 19. stoletja

Žalec je bil v prvi polovici 19. stoletja majhen trg, kakršnih je bilo tedaj na (Spodnjem) Štajerskem veliko. Sredi 19. stoletja je užival status deželno knežjega trga, ki je imel 90 hiš² in okoli 500 prebivalcev. Franciscejski kataster kaže trg kot razpotegnjeno obcestno naselje, ki se v osrednjem delu razširi v Trg. Hiše so bile skoraj v celoti zidane, Širčeva se je ponašala z letnico 1669. Hiša Širčevih je ležala na poslovno odlični lokaciji, na osrednjem trgu tik ob cesti.³ Živahno

dnevno življenje je Žalcu prinašala prav glavna komercialna cesta z Dunaja v Trst. Južna železnica je v letih 1846–1849 trg zaobšla in povzročila določeno gospodarsko stagnacijo.

Tržani so živeli od živinoreje, poljedelstva in obrti. V trgu je bila župnijska cerkev Sv. Nikolaja s podružnico Sv. Kancijana in pokopališčem. V župniji sta delovala dva kaplana; občina je imela lastno šolo, ki jo je leta 1843 obiskovalo 160 učencev. V Žalcu sta delovala tudi okrajni zdravnik in babica.⁴

¹ Prispavek je semtnarska naloga, ki jo je avtorica pripravila v okviru modula Biografija v mikrozgodovinski perspektivi pri mentorici dr. Mojci Ramšak na Fakulteti za podiplomski humanistični študij v Ljubljani. Temeljni vir za nalogo so trije dnevniki iz let 1849, 1850 in 1851. Sodijo v zapuščino generalmajorja Friderika Širce (1859–1948) iz Žalca, bolj znanega kot skladatelja s psevdonimom Risto Savin. Zapuščino hrani Matična knjižnica Žalec. Čeprav zvezki niso stignjeni, sem ob podrobnejšem prebiranju razbrala, da jih je pisala Barbara Širca, mati Friderika Širce, in sicer v prvih letih zakona, ko se je iz rojstne hiše očeta Franca Žuže preselila v hišo svojega moža Ernesta Širce. Dnevniki so pisani v nemškem jeziku, zapiski so dnevniki in v datumih zelo natančni. Vsak zvezek se začne s 1. januarjem in se zaključuje z željo po srečnem novem letu 31. decembra. Izjema je dnevnik iz leta 1851, ko Barbara z 22. novembrom nenadoma in brez obrazložitve prekine zapise.

² Boris Golec, Korentine in spomini rodbine Šušterič iz Žalca, Rodovnik z družbenim in gospodarskim orisom iz srede 18. stoletja, Ljubljana, Partner Graf d.o.o., Grosuplje, 1992, str. 57/58. (V nadaljevanju Golec).

³ Golec, str. 50–51

V upravnem pogledu je bil Žalec v prednosti pred ostalimi okoliškimi trgi. Čeprav je ležal samo četrte ure hoda od Novega Celja, sedeža okrožnega urada Celje, mu je uspelo ohraniti nekaj avtonomije. Imel je pravico do lastnega magistrata. Žalčani so si volili lastnega trškega sodnika, odbor in upravo, pod katero je sodilo tudi vodenje zemljiške knjige.⁵

Trško “jaro gospodo” so predstavljali redki izobraženci, župnik, kaplana, učitelj, večji posestniki, trgovci in obrtniki. Sem smemo šteti tudi obe družini, družino Franca Žuže kot prvega industrialca – pivovarnarja in družino Jurija Širce, trgovca in posestnika.

⁴ Golec, str. 57–58

⁵ Golec, str. 45–46

Družbena opredelitev družin Žuža in Širca

Šestindvajsetega januarja 1845 sta se v podružnični cerkvi Matere Božje v Petrovčah poročila 22-letna Barbara Žuža in 32-letni trgovec Kajetan Ernest Širca. Starostna razlika desetih in več let je bila primerna in običajna za čas prve polovice 19. stoletja⁶. Poročil ju je nevestin stric, dekan Anton Žuža⁷ iz Slovenske Bistrice. Družini, iz katerih je prihajal mladi par, sta v trgu Žalec zasedali vidno in ugledno mesto. Nevestin oče je bil Franc Žuža, po domače Kolenc, meščan in pivovarnar v Žalcu, hišna številka 39. Mati je bila Marija, rojena Kopač.⁸ Franc Žuža je trško prisego položil leta 1824.⁹ Kot eden prvih podjetnikov v dolini je leta 1842 ustanovil pivovarno in bil od leta 1861 lastnik jamskih mer v rudniku v Zabukovici.¹⁰ V Barbarinih dnevnikih nastopa kot živahen pater familias, ki je pogosto na poti med Ljubljano in Gradcem ter se živo vpleta v politično dogajanje v trgu, zlasti za pridobitev okrajnega sodišča.¹¹ V Goethovi topografiji iz leta 1843 ga omenjajo kot magistratnega svetnika.¹²

Enako uveljavljena je bila ženinova družina. Ernestov oče je bil Ivan Jurij Širca, trgovec, mati pa Johanna, rojena Löb.¹³ Ivan Jurij Širca je kot tržan prisegel leta 1817. Istega leta so bile volitve odbornikov za deželnoknežji trg Žalec. Širca je na volitvah uspel, najprej je bil odbornik, kasneje pa eden izmed dveh magistratnih svetnikov v Žalcu.¹⁴ Njegova kariera se je v naslednjih letih nadaljevala. Bil je izvoljen za trškega sodnika in kot sodnik med tržani zasedal ugledno mesto. Razsojal je v raznih prepirih, izvrševal zemljiške vknjižbe, kupne pogodbe in ženitna pisma. Na mestu sodnika je bil od 1829 do 1841, tako Vrečer.¹⁵ Vendar letnica 1841 ne more biti točna, saj je po zapisu v mrliški knjigi Jurij Širca umrl 4. fe-

Barbara in Ernest Širca, ok. 1855.

bruarja 1837.¹⁶ Njegov sin Ernest, Barbarin mož, je nadaljeval trško kariero. Po reorganizaciji uprave je bil 14. februarja 1854 izvoljen v prvi občinski odbor.¹⁷

Nacionalna polarizacija, ki je globoko zaznamovala dogajanje na Štajerskem v drugi polovici 19. stoletja, v Barbarinih dnevnikih še ni prisotna. Samo v času živahnih debat o dogodkih v revolucionarnem letu 1848 in odmevih nanje leta 1849, so prišla v hiši na vrsto prva nacionalna nasprotja: "Popoldan je prišel k nam Pavlič. Razpravljali smo. Fani in jaz sva zagovarjali Slované, Pavlič Nemce"¹⁸. Franc Pavlič je bil skoraj vsakodnevni obiskovalec Širčevih in potencialni ženin Barbarine svakinje Fani.¹⁹ Bil je oskrbnik Novega Celja, ki je bilo v lasti Ludvika Hausmanna, očeta pesnice Fanny Hausmann.²⁰ Slabih dvajset let kasneje so bile opredelitve nujne. Velja zabeležiti, da sta se tako Ernest Širca kot njegov tast Franc Žuža opredelila za slovensko op-

⁶ Reinhard Sieder, *Socialna zgodovina družine, Ljubljana*, ZRC, 1998, str. 128. (V nadaljevanju Sieder).

⁷ Škofijski arhiv Maribor (ŠAM), Župnija Žalec, Poročna knjiga III, 1824-1861, str. 97.

⁸ Ibidem.

⁹ Rajko Vrečer, *Savinjska dolina s posebnim ozirom na splošno, krajevno in upravno zgodovino v besedi in sliki, Celje, samozaložba*, 1930, str. 209. (V nadaljevanju Vrečer).

¹⁰ Vrečer, str. 82, 227.

¹¹ Matična knjižnica Žalec, Zapuščina Fridertka Širca, *Dnevnik Barbare Širca, Tagebuch 1849, januar/februar*. (V nadaljevanju Dnevnik).

¹² Golec, str. 58.

¹³ Kot v op. 9.

¹⁴ Golec, str. 45-46.

¹⁵ Vrečer, str. 208-209.

¹⁶ ŠAM, Extract aus dem Sterb-Register von der Pfarr Sachsenfeld für das Solar-Jahr 1837.

¹⁷ Vrečer, str. 210.

¹⁸ Dnevnik 1849, 23. marec.

¹⁹ Dnevnik 1850, 4. oktober.

²⁰ Vrečer, str. 121.

cijo. Leta 1868, meseca avgusta, sta bila med podpisniki oklica slovenskih rodoljubov oz. vabila na znameniti "žavski tabor", ki se ga je udeležilo več kot 15.000 mož. Celjske goste je pred Staretovo gostilno sprejela "...gdč. Širca Marija, ki je Sokolom podarila šopek cvetic".²¹ Marija je bila najstarejša Ernestova hči, Mimerle v Barbarinih dnevnikih.

Barbara v dnevnikih ob različnih javnih prireditvah moža titulira kot meščana. 9. junija 1850, ko novi župnik uradno zasede svoje mesto v župniji Žalec, Barbara zapiše: "*Ob desetih sem bila pri maši, pridigal je opat. Glasba. Fani je pela. Celotno slovesnost je pokvaril dež. Od pokopališča do vhoda v cerkev je bil 'špalir' dreves. Moj mož in še en meščan sta bila pri pogostitvi. Vsak od meščanov je dal dva goldinarja za strežnike*".²²

Meščanstvo se je kot družbeni razred v Srednji Evropi konstituiralo konec 18. stoletja.²³ Večina meščanskih družin v tem prostoru je pripadala srednjemu stanu trgovcev in obrtnikov. Nižje meščanstvo so sestavljali obrtniki in drobni rokodelci, redka plast najbogatejših patricijev se je nagibala k plemiškemu slogu življenja. Ščasoma se je do srede 19. stoletja izoblikoval ideal meščana, ki se umakne v zasebnost in intimo lastnega doma in s tem strogo loči domače življenje od laži in spletk poslovnega življenja. Izobrazba je visoko cenjena, negovanje notranjih vrednot in kultiviranje lastne osebnosti pa pomenita temelj novega meščanskega življenja. Spolne vloge so ostro opredeljene, medsebojni odnosi med zakonci pa postavljeni na nove temelje.²⁴

Primerjava "meščana" iz literature z Barbarinimi Žalčani nas utrdi v prepričanju, da so medsebojni družbeni odnosi živ organizem, ki je v neprestanem spreminjanju in se sprotno odziva na spremembe okoliščin. V načinu življenja in ravnanja žalskega tržana zaznamo elemente kmečke in obrtniške dediščine. Hkrati Žalčan skrbno in radovedno opazuje redki plemiški živelj v svoji neposredni okolici. Način življenja je varčen in gospodaren.

V družini Širca še ne moremo govoriti o toliko razvpitem ločevanju med zasebnim in javnim

življenjem v meščanskem svetu. V hiši je trgovina, v kateri v pretežni meri streže Barbara, medtem ko mož Ernest vsak sejem v okolici Žalca izrablja za prodajo blaga. Verjetno je, da z delikatesami, kot so ostrige in italijansko sadje, občasno zalaga redke bogate odjemalce iz graščin v okolici Žalca. Prav tako še ne moremo govoriti o ločevanju med prostim in delovnim časom. Barbara ne ločuje dnevnih na nedelje in delovne dni, pač pa po svetniku, ki tisti dan goduje. Gospodarsko življenje se tesno prepleta z družinskim življenjem in vsi odrasli člani družine so strogo vpeti v delovni sedanjik. Boj za preživetje je neizprosno, zato se mu ženski del hiše ne more izogniti, niti ne kaže želje po tem. Res, da nabavlja blago mož, toda pri prodaji so tu prisotne ženske. Enako je z Žuževimi ženskami. Iz Barbarinih dnevnikov je moč slediti poslom njene matere²⁵, ki s pomočjo mlajše sestre vodi kuhinjo za oficirje in očitno v tem pogledu samostojno gospodari. S pritožbami in pohvalami se uporabniki obračajo izključno nanjo.

Širčevi in Žuževi sledijo novostim in jih sprejemajo, ko jih spoznajo za koristne. Izobrazba, ki lahko človeku prinese dobro plačano uradniško mesto, je cenjena. Barbarin brat Johann študira najprej v Gradcu in nato v Pragi "jus", navkljub visokim stroškom in včasih pikrim pripombam sotržanov. Sinove se torej pripravlja za zunanji svet, medtem ko se hčerke privaja na dolžnosti znotraj hiše, za družino in dom. Kakšnega izobraževanja je bila deležna Barbara, iz dnevnikov ni eksplicitno razvidno. Verjetno je obiskovala trivialko v Žalcu, se priučevala gospodinjskih znanj pri materi in bila deležna dopolnilnega izobraževanja v katerem od samostanov. Piše v nemškem jeziku, pogosto opravlja korespondenco za starše in izraža željo po znanju italijanskega jezika²⁶ zaradi boljšega sporazumevanja s kupci, italijanskimi vojaki. Verjetno, da delno igra tudi klavir, saj ob priliki s Fani preizkusita novo nabavljeni fortepiano²⁷ pri Pavliču. Podobni vzgoji sledimo v dnevnikih pri Barbarini mlajši sestri Mimi, ki jo najprej pošljejo na dopolnjevanje kuharskih umetnosti v toplice Laško in nato v samostan²⁸ v Ljubljano. Pouk v plesu in dobro poznavanje religije je dopolnjevalo meščansko dekluško izobrazbo. Oboje je, sodeč po dnevnikih, Barbara dobro obvladala.

²¹ Vrečer, str. 211-212.

²² Dnevnik 1850, 9. junij.

²³ Sieder, str. 120.

²⁴ Sieder, str. 120-123.

²⁵ Dnevnik 1850, 1. februar.

²⁶ Dnevnik 1851, 7. februar.

²⁷ Dnevnik 1850, 15. maj.

²⁸ Dnevnik 1851, 23. avgust.

Globoka Barbarina zakoreninjenost v stvarnem življenju je v diametralnem nasprotju s podobo žensk, kakršne nam slika literatura iz srede 19. stoletja. Čeprav mož Ernest vodi gospodarske zadeve, Barbara budno spremlja trgovsko poslovanje Širčeve hiše; navaja cene pri dragocenih artiklih, zabeleži vsak sejem in tehta uspešnost. Ob Lucijinem sejmu v Žalcu leta 1850 se veseli uspeha, saj so zaslužili 600 goldinarjev in dodaja, da je bila zvečer popolnoma izčrpana²⁹. Njen zdrav odnos do časopisnih senzacij je osvežujoč. Ko je bil 28. julija 1851 sončni mrk, ga Barbara sicer zabeleži in pokomentira, češ "da ni bilo nič tako velikega, kot se je poprej govorilo".³⁰ Ne pozabi zabeležiti redkih dogodkov, kot je odhod prvega vlaka iz Celja v Ljubljano 16. septembra 1849: "*Danes lepo. Prva vožnja vlaka iz Celja v Ljubljano. Tašča in Fani sta bili v Celju. Nista mogli prehvaliti, kako lepo je bilo. Fani je princa Alberta videla in slišala govoriti, skupaj z ostalimi generali*".³¹

Medsebojni odnosi v hiši št. 6 v Žalcu

V hiši Širčevih so v letih 1849–1851 živeli poleg zakonskega para Barbare in Ernesta še njegova mati Johanna, dve neporočeni svakinji, Fani in Netti, ter trije otroci: Mimica, Lenči in Francek. Barbara sicer ne omenja imen, vendar je iz konteksta moč razumeti, da spadajo v gospodinjsvo še hlapec, dekla in otroška dekla. Lahko, da je bilo poslov tudi več.

Za meščansko žensko sta ostala zakon in družina edino družbeno poslanstvo. Tako Reinhard Sieder.³² Edino tam se ženska namreč vidi ureničeno. Neporočene ženske, stare device, so bile manj cenjene. Prebiranje Barbarinih dnevnikov nam tezo potrdi. Brez pretiranega poglobljanja v dnevniške zapise lahko razberemo, da je v hiši št. 6 v Žalcu divjala podtalna, pa zato nič manj kruta in neizprosna vojna treh žensk proti eni – novodošli. Barbara se ne upira družbeni vlogi, ki ji je kot ženski dodeljena, nasprotno, ona si pozicijo hišne gospodinje šele mora osvojiti. Ernest stoji ob strani, zapiski pa dajo bralcu razumeti, da Barbara pri možu ne najde opore in zaščite, ampak ga celo doživlja kot nasprotnika. V hiši Širčevih, kjer si svakinje privoš-

čijo pogosto kritiziranje njene rodne družine, se Barbara počuti kot tujec³³. Spori kot besedni dvoboji in majhne intrige so na dnevnem redu, zato Barbari ostaja dnevnik kot edini zavetnik. 24. februarja 1849 zapiše, potem ko si jo domače ženske spet privoščijo: "*Šla sem ven in povedala možu resnico, da sem nezadovoljna; da nisem ob prihodu v hišo dobila niti najmanjše pravice. Bila sem huda kot še nikoli. Njegov srd je bil strašen. Kritiziral je, žugal. Šla sem v zgornjo sobo in zelo jokala. Opoldne me je prišla dekla klicat h kosilu. Nisem hotela iti. Nato je prišel mož in se smejal. Rekla sem mu, kako je lahko tako vzkipljiv. Priznal je svojo napako, me poljubil in peljal jest*".³⁴

Pravzaprav so vsi trije dnevniki polni majhnih, vsakodnevnih prask, s taščo, svakinjama ali možem. "*Ich habe sehr geweint*", je Barbarina skoraj tedenska tožba. Razlogov za nenehna zbadanja je bilo vedno dovolj na razpolago: neprimerno vedenje otrok, napačno opravljeno delo, Barbarino sorodstvo, celo politika je prišla prav. Srčika ženskih spopadov se je spretno prekrivala, vendar se transparentno odraža v Barbarinih zapiskih. Zapis z dne 4. julija 1849 pravi: "*Ni mi še čisto dobro. Tašča vedno upije tako souvažno name, čeprav sem ji prepustila celotno gospodinjstvo in se nič ne vmešavam*".³⁵

Med ženskami je potekal boj za prevlado. Hišne ženske so si področja dela že razdelile pred poroko sina oz. brata Ernesta z Barbaro. Vrhovna oblast je pripadala materi Johanni, sestra Fani je hodila z Ernestom na sejme, medtem ko je kuhinjske posle prevzela sestra Netti. Novodošli nevesti Barbari, ki ji je kot snovalki novega rodu nedvomno pripadla pravica, da vodi gospodinjstvo, je bilo potrebno v samem začetku izbiti že misel na prevzem oblasti. Barbaro, ki zgolj rojeva otroke po inerciji narave, spretno potisnejo "in Gewölbe" – v trgovino, na raven trgovske pomočnice. 21. februarja 1850 Barbara zapiše: "*Svakinje so pri pranju, jaz pod velbom in delam vrečke. Nejevolja je v meni, ki jo komaj skrivam*".³⁶ Barbarina jeza se še stopnjuje in dva meseca kasneje zagrenjena potoži: "*Pri mizi sem bila zelo jezna na Netti. Njeno gospostvo se še širi. Ni ji zadosti, da ima v rokah celotno gospodinjstvo, hoče še gospodovati pri otrocih, obleki in pe-*

²⁹ Dnevnik 1850, 13. december.

³⁰ Dnevnik 1851, 28. julij.

³¹ Dnevnik 1849, 16. september.

³² Sieder, str. 127.

³³ Dnevnik 1851, 7. julij.

³⁴ Dnevnik 1849, 28. februar.

³⁵ Dnevnik 1849, 4. julij.

³⁶ Dnevnik 1850, 21. februar.

rilu. O Bog in vendar mi je bolje kot prva tri leta, ko me je Fani 'sekirala', da sem nihče v hiši'.³⁷

Neporočeni svakinji ji skušata iz rok izviti celo otroke in pri prvi deklici jima to očitno uspe. Ko se Barbara januarja 1851 spominja poroke iz pred šestih let, v celoti razkrije svoja občutja: *"Ta dan je zame nepozaben. Danes je šest let od moje poroke, tudi na nedeljo kot danes. Solze moram prelivati, ko se vsega spominjam. Pod prvo je sedem ljudi, ki so bili na moji ohceti, mrtvih. Naj jim da Bog svojo milost. Sem dala brati mašo zanje. Če se spomnim koliko bolečin in solza sem prestala v teh šestih letih. Tudi ko se mi moj mož včasih smehljaja, mu vračam ljubkovanja, da mu ne bi delala krivice, kažem se precej veselo, toda v mojem srcu je grenkoba; ne morem pozabiti zaničevanj in njegove hladnosti napram meni. Moje edino veselje so moji trije otroci, toda tudi to mi je skalila oblastželjnost ostalih. Ta starejšo, Mimico, so si tašča in svakinji popolnoma polastile. Spi pri njih, ne pridem do njene obleke, ki jo je Fani zaprla v svojo omaro. Z eno besedo moja volja je v celoti zatirta".³⁸*

V želji, da bi ušla iz neljubega okolja, začne Barbara igrati na loteriji. "Mein einziger Wunsch ist immer nur fort von hier zu kommen", zapiše 16. januarja 1851. V želji po begu se zateče k Bogu. Opravlja devetdnevne pobožnosti s prošnjo, da na Windischgrätzovi loteriji zadene 20 000 goldinarjev. *"Ni mi do bogastva"*, ponovno piše 21. maja 1851, *"samo da bi lahko takoj od tu odšla".³⁹*

Sovražnosti v letu 1851 dosežejo vrhunec ob obisku Šrota iz Trsta. Prepir je izbruhnil med pogostitvijo 7. avgusta 1851. Svakinji sta Barbaro pregnali od mize in ena od njiju jo je celo ozmerjala z mrho. Barbara zmerljivke ne more pozabiti. 9. avgusta gre k materi in ji vse pove. Preudarna mati skuša zadeve umiriti. Širčevim pošlje odojka, ki je tašči, tako Barbara, *"sehr gut schmekte".⁴⁰* In taktično umakne Barbaro iz hiše; skupaj s teto in bratom Francetom jo pošlje na romanje v znamenito romarsko cerkev Maria Zell. Odpotujejo že 12. avgusta ob 11. uri in zvečer prenočijo v Brucku. Zjutraj, 13. avgusta, najamejo štirisedezni voz in se ob pol šestih odpeljejo. Pokrajina je, zapiše Barbara, zelo romantična

in v čudovitem večeru prispejo na cilj. Barbara gre takoj v cerkev in se pred Marijino sliko bridko razjoče. Naslednjega dne ob štirih zjutraj sta Barbara in teta ponovno v cerkvi pri spovedi. Gneča je strašna. Popoldne Barbara in teta porabita za nakupe majhnih darilc. 15. avgusta je praznik Velike gospe. Že ob pol šestih sta pri maši in se nato odpeljeta v Bruck, kjer ob petih popoldne sedeta na vlak za Gradec. Vsi trije se nastanejo pri Zlati kroni. Dopoldan obiščejo znanke – Šabace in gredo zvečer skupaj v gledališče. 17. avgusta 1851 se ob pol devetih odpeljejo iz Gradca v Celje, kamor prispejo po dveh urah. Naslednjega dne Barbara deli darilca otrokom, staršem, sestri, svakinjam, tašči, hlapcem in deklam: koralde za hčerke, sveče, prstane, svete podobe, medaljone, rožne vence... Dnevniški zapis z dne 18. avgusta 1851 v podrobnosti naveda obdarovance in darove, vendar med njimi zaman iščemo moža.⁴¹ Razmere se torej ne izboljšajo in Barbara ponovi prošnjo: *"Ljubega Boga stalno prosim, da bi mi dal toliko lastnega premoženja, da bi lahko odšla".⁴²* Žalostna prošnja je odraz razmer, ki so Barbaro in številne njene sodobnice v imenu fizičnega preživetja za stalno privezale na moža.

Otroci in Barbara

Zakonskemu paru Barbari in Ernestu Širci se je prvi otrok rodil okroglo leto po poroki: 4. februarja 1846 je Barbara povila Marijo Jožefo Širca. Babica je bila Agata Jug, botra pa Jožef Širca, gostilničar in tržan v Žalcu, ter Ana Širca, samska hči tržana in trgovca. 12. avgusta 1847 se paru rodi Helena Klara, krščena 2 dni kasneje. Babica in botri so isti. Dobri dve leti kasneje pride na svet prvi sin, in sicer 14. novembra 1849; krščen je bil 15. novembra za Franca Leopolda Širco. Babica in botra ostajajo isti.⁴³ Rojstvo sina opiše Barbara v dnevniku. Zanimivo, da vse do poroda niti enkrat ne omeni nosečnosti. Vsekakor je opis dogodka v diametralnem nasprotju z ustaljeno predstavo o porodu kot domeni žensk. Iz zapisa sklepamo, da je bil navzoč zgolj mož Ernest in ni razloga, da Barbari ne bi verjeli. Porod opisuje Barbara takole: *"Zjutraj ob vstajanju mi že ni bilo dobro in nato vse slabše. Nikomur nisem rekla ničesar. Popoldan sem omenila možu in odšla gor. Po štirih urah sem postala mrzlična. Potr-*

³⁷ Dnevnik 1850, 16. april.

³⁸ Dnevnik 1851, 26. januar.

³⁹ Dnevnik 1851, 21. maj.

⁴⁰ Dnevnik 1851, 7. avgust - 10. avgust.

⁴¹ Dnevnik 1851, 12. avgust - 18. avgust.

⁴² Dnevnik 1851, 20. september.

⁴³ Škofjski arhiv Maribor, Copte des Geburts-Buches der Pfarr St. Nicolaus zu Sachsenfeld 1835-1927.

kala sem. Mož je prišel gor. O Bog, meni je bilo vse slabše. Ob trideset na šest sem rodila sina".⁴⁴

Barbarini dnevniški zapiski o otrocih so skromni, ne omenja vzgoje, ne njihovih značajskih posebnosti ali videza. Otroci so samoumevno prisotni in so vključeni, kot navaja Reinhard Sieder⁴⁵ pri rokodelskih družinah, v vsakdanji potek življenja in dela odraslih članov gospodinjstva. Ker Barbara veliko časa preživi v trgovini, otroke varuje otroška dekla. Doji jih sama, saj mesec dni po rojstvu sina potoži: "*Zelo sem slabotna, zaradi številnih nočnih bedenj, bolezni in otroka pri prsih*".⁴⁶ Dolgotrajno dojenje je bilo pri tržankah očitno že rutina, ko se je v višjih meščanskih krogih šele propagiralo. Ko Barbara avgusta leta 1851, več kot leto in pol po rojstvu sina, odhaja na romanje v Mario Zell, omeni, da je pred odhodom še zadnjič podojila sina.⁴⁷ Ko je bila poleti 1850 nekaj dni odsotna, šla je v Gradec, je hodila dojit otroke v porodnišnico, 5. avgusta je dopoldne podojila pet in popoldan tri otroke.⁴⁸

Na podlagi skromnih zapisov bi bilo Barbari krivično pripisovati čustveno hladnost do otrok. Intenzivno vstopijo v dnevnike ob vsaki bolezni in ostajajo, dokler bolezen ni premagana; takrat Barbara izključi zunanji svet. Njena skoraj bolesta groza je upravičena, smrtnost otrok v 19. stoletju je pač bila visoka. Opisu takšne družinske krize lahko sledimo v aprilu 1849. 1. aprila 1849 je zbolela mlajša hči Lenčka. Teden dni kasneje, 6. aprila, so poslali po zdravnika dr. Šubica, ki ni imel veliko upanja v ozdravitev: "*Naglas sem začela jokati. Šla sem na vrt; molila sem k Bogu za mojega otroka in dolgo ostala, ne da bi vedela, ali je živ ali mrtev*".⁴⁹ V krizni noči s 6. na 7. april na splošno presenečenje domačih otrok ni umrl. 7. aprila se je zdravnik ponovno oglasil: "*Okrog osmih dopoldan je prišel doktor. Zelo se je čudil, da je otrok še živ. Menil je, da gre za zakasnjeno pljučnico. Že včeraj je zaznal vse simptome slabljenja pljuč*".⁵⁰ Na velikonočno nedeljo, 8. aprila, si je Barbara že upala zapisati: "*Otrok se mi zdi za spoznanje boljši, ker mu vsake dve uri natiram trebušček in prsa z žajblovno mažo in grejem s toplim platnom*".⁵¹ Nekaj dni

Barbara s hčerkama Marijo in Heleno, ok. 1868. Foto: Josef Martini, Cilli.

kasneje sledi zapis, ki ga prepoznajo vse matere vseh časov: "*Mala noče več ostati v postelji*".⁵²

Niso pa vse matere imele enake sreče. Dve leti kasneje, 18. junija 1851, je Barbara prisotna pri umiranju sosedovega malega Pepija. Smrt, otrok je umrl zaradi zadušitve, je bila, kot je moč razbrati iz Barbarinega opisa, okrutna. 20. junija so malega Pepija pokopali: "*Popoldne je bil pogreb Pepija. Pospremili so ga vsi šolski otroci in veliko drugih ljudi. Jokali smo. Staretova sta bila zelo žalostna*".⁵³ V literaturi je zaslediti stališče, da otroci v čustvenem svetu odraslih vse do 20. stoletja niso zasedali pomembnejšega mesta; kot da bi se starši zaradi velike umrljivosti ne želeli preveč čustveno angažirati ob vsakem novorojencu. Barbarini dnevniki takšno stališče zavračajo. Razkrivajo poseben ceremonial, ki se je razvil ob pokopu otrok. Maja 1851 je umrl mali Zigan. Otroka so nosila štiri v belo oblečena de-

⁴⁴ Dnevnik 1849, 14. november.

⁴⁵ Sieder, str. 112.

⁴⁶ Dnevnik 1849, 15. december.

⁴⁷ Dnevnik 1851, 12. avgust.

⁴⁸ Dnevnik 1850, 5. avgust.

⁴⁹ Dnevnik 1849, 6. april.

⁵⁰ Dnevnik 1849, 7. april.

⁵¹ Dnevnik 1849, 8. april.

⁵² Dnevnik 1849, 12. april.

⁵³ Dnevnik 1850, 20. junij.

kleta. Dva otroka sta nesla venec, eden od njiju je štiriletna Širčeva Lenčka, štirje drugi pa nesejo luč.⁵⁴

Rojstnim dnevom otrok Barbara ne namenja nobene pozornosti. Barbara jih zgolj omeni v dnevniku, kot na primer leta 1851: "*Rojstni dan malega Frančka. Bogu hvala za ljubega pobčar*".⁵⁵ Tako kot pri odraslih je večji poudarek na godu, vendar se za razliko otrok očitno ne obdaruje. Prav tako Barbara ne omenja daril za božič ali novo leto. Bogato obdarjeni so otroci za Miklavža, žal Barbara ne pove, s čim so razveselili otroške dušice.

Družabno življenje

Življenje samo po sebi je prepusto, včasih si ga je treba popestriti z malce zabave. Tega načela so se držali tudi Žalčani in Barbarini zapisi o zabavnem druženju tržanov izven kroga domačega ognjišča so vredni vse pozornosti. Najprej, kot bi rekla Barbara, družabnega življenja v malem trgu Žalec ni bilo malo. Najpriljubljenejša oblika druženja sta bila glasba in ples. V skladu s cerkvenim koledarjem je bil višek plesne sezone v predpustnem času. Barbara kot prireditelja najpogosteje omenja gostilničarja Stareta, enkrat, 1. maja 1850, je bil ples tudi pri njenem očetu, pivovarnarju.

V predpustnem času leta 1851 so Žalčani lahko plesali 27. januarja, 2. februarja, 22. februarja, 2. marca in 4. marca. Barbara, ki očitno obožuje ples, se skuša udeležiti vseh. Plesalo se je vso noč. 2. februarja pridejo Širčevi domov zjutraj ob peti uri. Da ne bo pomote, preplesana noč naslednji dan ni pomenila "delopusta". Ker jo mož ni vedno pripravljen spremljati, se 22. februarja znajde v vlogi gardedame petih neporočenih gospodičen. Garderobi namenjajo veliko pozornosti in nemalo truda. Barbarina sestra Mimi je oblečena v modro in ima v laseh svežo kamelijo, svakinja Fani v belo obleko, po Barbarini oceni s pretiranim okrasjem iz belih vrtnic v laseh. Cili je bila v črnem in Marija iz Novega Celja se je ogrnila z lahkim površnikom. Gardedama Barbara je oblečena v roza obleko, ki je njena najljubša, saj jo večkrat omenja.⁵⁶ Pust je bil 4. marca. Dekleta si pripravijo maske. Iz Barbarinega dnevnika izvemo, da se je Marija oblekla v

Turkinjo. Mož Barbari ponovno odreče spremitvo, kar jo razhudi, češ da res ne ve, zakaj se je poročil z njo. Pospremi jo hišni prijatelj Pavlič. Za kostume ostalih prijateljic ne izvemo, piše zgolj, da je bila Netti prav čudna. Bilo je zelo veliko ljudi in bilo je veselo, zaključuje Barbara.⁵⁷

V predpustnem času leta 1850 razen plesa Barbara omenja še večerni zabavi - "Soiré" pri Staretovih⁵⁸ in "die Abend Unterhaltung" pri Sotlerjevih.⁵⁹ Gostilničar Stare se je to leto še posebej potrudil in je privabljal goste s čarovnikom.⁶⁰

Dnevno so se v hiši oglašali sosode, s katerimi so si bili Širčevi dobri ali so si bili v sorodu. Običajno so prišli s kakšno novico na kratek klepet. Formalno vabljenje gostov v družinski krog je bilo redko. Leta 1849 so Širčevi na pustni večer povabili v goste oba kaplana in učitelja, in sicer na punč.⁶¹ Tudi pitje kave ni bilo nekaj vsakdanjega. Spomnimo se, da Barbara ob obisku v Gradcu posebej pove, da je pri Šabačevih pila kavo.⁶² In samo enkrat Barbara zapiše, da so Širčeve ženske popoldne povabile gospo Perše in gospo Kovač - na kavico.⁶³ Je pa v Celju že obratoval "Kafeehaus".⁶⁴

Priliko za veselo druženje so nudila slavlja ob poroki. Ko je 23. maja 1850 Derjač pripeljal ženo iz Ljubljane, žena je bila Pavličeva sestra, so ju prijatelji že pri mostu pričakali z muziko. In kar je bilo Barbari posebej všeč: vsi konji so bili okrašeni. Zvečer je bila pojedina - "die Tafel". Širčevi so bili med povabljenimi in kasneje se je plesalo.⁶⁵

Osebni prazniki

V vsakodnevno rutino so dobrodošlo svežino in pričakovanja prinašali godovi družinskih članov in najožjega sorodstva. Rojstni dan ni igral vloge. Pomemben je bil god svetnika, po katerem je slavljenec nosil ime in mu je bil zato svetnik poseben zaščitnik. V Barbarinem krogu so ob godu odraslim obvezno čestitali in jih pogosto obdarili. Darovi so bili praktične narave: fini

⁵⁴ Dnevnik 1851, 14. maj.

⁵⁵ Dnevnik 1851, 14. november.

⁵⁶ Dnevnik 1851, 22. februar.

⁵⁷ Dnevnik 1851, 4. marec.

⁵⁸ Dnevnik 1850, 4. februar.

⁵⁹ Dnevnik 1850, 12. februar.

⁶⁰ Dnevnik 1850, 15. februar.

⁶¹ Dnevnik 1849, 20. februar.

⁶² Dnevnik 1850, 5. avgust.

⁶³ Dnevnik 1850, 20. september.

⁶⁴ Dnevnik 1850, 29. april.

⁶⁵ Dnevnik 1850, 23. maj.

platneni robčki⁶⁶, predpasnik⁶⁷... Barbara pogosto za slavljenca speče torto, na primer mandljevo za mater.⁶⁸ Hrana je bila vrednota, zato med darovi naletimo celo na telečjo glavo, dimljen jezik⁶⁹ in srnino stegno.

24. maja 1849 je bil god Barbarine tašče Johanne. Že pred zajtrkom so ji družinski člani čestitali in nato so jo hišne ženske obdarile. Netti ji je poklonila torto, Fani telečjo glavo in Barbara oglavnico.⁷⁰ Leto dni kasneje Barbara tašči pokloni lepo rutico.

Barbara je bila vedno lepo obdarjena za svoj god, 4. decembra. Leta 1849 skrbno našteje darila, ki jih je dobila: oglavnico iz atlasa, srebrn naprstnik, ovratno rutico in manšete.⁷¹ 4. decembra 1850 Barbari poklonijo molitvenik, torto, rokavice, svitek voska, "Taferl"(?), srnino stegno, italijansko sadje in sladkarije.⁷²

Prevladuje medsebojno obdarovanje med ženskami. Moškim, obvezno možu in očetu, se pogosteje samo čestita in skoraj obvezno povabi na predvečer godu godbo. 11. januarja 1850 je deležen glasbenega večera mož Ernest in zjutraj 12. januarja mu čestitata Stare in Pavlič; skupaj s Kovačem sta zvečer povabljeni na večerjo.⁷³ Leta 1851 je na predvečer godu moža Ernesta pri Širčevih ponovno glasba. Srečo mu pridejo voščit župnik in oba kaplana.⁷⁴ Nekateri darovi moškim imajo politični predznak; Barbara pokloni župniku Ulagi sliko bana Jelačiča na konju v zlatem okviru.⁷⁵ Priljubljena so priložnostna darilca. Ko se Pavlič vrne z Dunaja, vsakemu hišnemu članu prinese kakšno malenkost, Barbari rdeče žametne brezpetnike.⁷⁶ In ko se duhovnik Rožanc, ki je bil zaradi dobrih pridig med ženskim občestvom v hiši Širčevih zelo priljubljen, odpravlja v novo faro, mu Barbara pokloni v spomin lep kozarec.⁷⁷

Barbara Širca. Foto: Josef Martini, Cilli.
(Original hrani Občinska matična knjižnica Žalec)

Cerkveni prazniki

Sodeč po zapiskih, sta vera in cerkveno obredje v Barbarinem vsakdanjiku zavzemala pomembno mesto. Obvezna je bila udeležba pri maši, enkrat tedensko in ob praznikih. Barbara v dnevnik skrbno zabeleži vsako spoved. Pogosto jo srečamo v procesijah, kjer je mogoče zadostiti tudi mali ženski ničemernosti in se pokazati v lepi obleki, kot na primer maja 1850, ko ob procesiji Barbara obleče svojo lepo poročno obleko. S tem razjezi taščo, "ki ne more trpeti, da se jaz lepo oblečem".⁷⁸ Zlasti priljubljena je bila cerkev Matere Božje v Petrovčah, kamor so romarji prinašali priprošne darove. Ob priliki pokaže Barbari zakladnico Tavšl iz Petrovč: 23 prstanov, lepo beneško verižico s križem, lasno verižico s križem, 3 zapestnice, srebrno srce, 2 zlata križa in od vojakov 3 spominske kovance.⁷⁹ Barbara je v zakladnico darovala prstan.⁸⁰

⁶⁶ Dnevnik 1849, 4. oktober.

⁶⁷ Dnevnik 1849, 26. julij.

⁶⁸ Dnevnik 1850, 14. avgust.

⁶⁹ Dnevnik 1850, 25. julij.

⁷⁰ Dnevnik 1849, 24. maj.

⁷¹ Dnevnik 1849, 4. december.

⁷² Dnevnik 1850, 4. december.

⁷³ Dnevnik 1850, 11. in 12. januar.

⁷⁴ Dnevnik 1851, 11. januar.

⁷⁵ Dnevnik 1849, 19. marec.

⁷⁶ Dnevnik 1850, 14. februar.

⁷⁷ Dnevnik 1850, 9. januar.

⁷⁸ Dnevnik 1850, 30. maj.

⁷⁹ Dnevnik 1849, 11. februar.

⁸⁰ Dnevnik 1849, 30. september.

Kar lahko bralca dnevnikov resnično preseneči, je skoraj zanemarljiva pozornost, ki jo Barbara posveča praznikom: veliki noči in božiču. Je bil razlog njena odrinjenost od gospodinjstva? 23. decembra 1850 zapiše: "*Vstala sem ob pol šestih, toda vse je bilo že opravljeno. Vse potice so bile narejene. Šla sem nazaj, takšna žalost je v meni, da niti moliti ne morem*".⁸¹ Ob veliki noči leta 1851 se navdušuje, da je bil božji grob zelo lep. Širčevi so prispevali dve merici olja, da je bil bolj razsvetljen: "*Dva vojaka stojita vseskozi na straži; drevi je bilo vstajenje res svečano*".⁸²

Za 1. novembra so šli zvečer na pokopališče in večina grobov, pravi Barbara, je bila razsvetljenih z lučjo.⁸³ K maši se je šlo naslednji dan, na dan vseh svetnikov.⁸⁴

Duhovniki pri Barbari uživajo velik ugled. Župnik Valentin Predovnik, ki je vodil župnijo v Žalcu 25 let, je januarja 1850 umrl.⁸⁵ Maja so se tržani pripravljali na prihod novega župnika in Barbara je bila polno angažirana. 28. maja ponoči so dekleta pletla vence na Širčevem vrtu. Do opoldneva naslednjega dne je bil že ves trg okrašen z zelenimi vejami. Nekateri tržani so se odpeljali župniku nasproti do Levca, ostali so ga sprejeli pri mostu. Igrala je godba. Pred cerkvijo je stal "bojen" z dvema belima črkama J. D. iz cvetja, začetnicama župnikovega priimka in imena - Jakob Duler. V belo oblečena dekleta so držala venec. Barbarina najstarejša hči Mimica mu je izrekla dobrodošlico, ki so jo vsi prisotni toplo sprejeli. Zvečer je bila v trgu ponovno glasba.⁸⁶

Epilog

Barbara ni nikoli zapustila hiše številka 6 na Trgu v Žalcu. Rodila je še tri sinove, Ernesta, Josipa in Friderika. Njena tašča Johanna Širca je umrla 25. novembra 1857 v starosti 74 let za "mrtvoudom".⁸⁷ Svakinja Fani ni osvojila oskrbnika Novega Celja Pavliča. Umrla je kot gospodična v rojstni hiši 19. julija 1882 v starosti 60 let za srčno vodenico.⁸⁸ V letu 1888 umrl še Ernest, Netti in

Barbara. Najprej je v mesecu maju umrl Barbarin mož Ernest Širca, hišni posestnik in trgovec v bankrotu, v starosti 78 let.⁸⁹ Sledila je svakinja Netti. Ana Širca umre stara 75 let 25. julija 1888 za vnetjem potrebušnice.⁹⁰ Barbara je preživela vse, a le za dobre tri mesece. Umrla je 17. novembra 1888, stara 65 let za pljučnico.⁹¹

Zusammenfassung

„Mein einziger Wunsch ist immer nur fort von hier zu kommen“

Žalec/Sachsenfeld in der Mitte des 19. Jahrhunderts: ein landesfürstlicher Markt mit 90 Häusern und rund 500 Einwohnern. Im Zentrum, im Haus Nr. 6, lebt Familie Širca. Die Mitglieder der Familie verdienen ihren Lebensunterhalt mit Grundbesitz und Handel. Im Jahr 1845 heiratet Ernest Širca Barbara, die zweiundzwanzigjährige Tochter eines angesehenen Bürgers von Žalec, des Grundbesitzers und Industriellen Franc Žuža. Ernest bringt seine noch nicht volljährige Braut in sein Haus, in dem noch seine Mutter und seine zwei unverheirateten Schwestern wohnen. Die erhaltenen Tagebücher Barbaras aus den Jahren 1848 bis 1851, die sie in deutscher Sprache verfaßte, lassen die ganze Tragik des zwangsweisen gemeinsamen Lebens erahnen. Die täglichen Niederschriften umfassen selten mehr als drei oder vier Zeilen, doch aus ihnen zeigt sich drastisch das Unvermögen Barbaras, sich in der Hierarchie der Familie durchzusetzen. Die Schwiegermutter und die Schwägerinnen halten den Haushalt in ihren Händen. Barbara, zur Hausherrin „geschult“ und erzogen, ist auf das Niveau einer Kaufmannsgehilfin verdrängt. Neben Niederschriften über Familienzwistigkeiten, kleine Bosheiten oder weibliche Mißgunst finden sich Notizen über gesellige Treffen, Reisen nach Ljubljana und Graz, Krankheiten der Kinder, Todesfälle bei Nachbarn, Faschingsbälle, Namenstagsfeiern, Wallfahrten und ähnliches. Trotz Barbaras lapidarer Ausdrucksweise spiegeln die Tagebücher das alltägliche Leben eines kleinen, weit im Süden der Habsburgermonarchie gelegenen ländlichen Marktes in all seinen Facetten wieder.

⁸¹ Dnevnik 1850, 23. december.

⁸² Dnevnik, 1851, 19. april.

⁸³ Dnevnik 1849, 1. november; Dnevnik 1850, 1. november.

⁸⁴ Dnevnik 1850, 2. november.

⁸⁵ ŠAM, Sterbbuch von der Pfarr Sachsenfeld für das Solar-Jahr 1850, 21.1.1850.

⁸⁶ Dnevnik 1850, 28. in 29. maj.

⁸⁷ ŠAM, Copia des Sterb-Buches von der Pfarr Sachsenfeld für das Solar-Jahr 1857.

⁸⁸ ŠAM, Sterbregister des Pfarr Sachsenfeld vom Jahre 1882.

⁸⁹ ŠAM, Sterbregister des Pfarr Sachsenfeld vom Jahre 1888, str. 250, zapis 31. Vpis smrti Ernesta Širce v mrljski knjigi nam razkrije, da je bil Ernest ob poroki leta 1845 starejši od Barbare trinajst let in ne deset, kot je pomotoma zapisano v poročni knjigi. Glej tekst in opombo 7.

⁹⁰ ŠAM, Sterbregister des Pfarr Sachsenfeld vom Jahre 1888, str. 252, zapis 41.

⁹¹ ŠAM, Sterbregister des Pfarr Sachsenfeld vom Jahre 1888, str. 254, zapis 65.